

**DAVLAT BUDJETINING G'AZNACHILIK IJROSI TIZIMI SHAROITIDA
YURIDIK VA MOLIYAVIY MAJBURIYATLAR**

*Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
Budjet hisobi va g'aznachilik kafedrasida, iqtisodiyot fanlari doktori,
professor Gulyora Kasimova
“Budjet naorati va g'aznachilik” yo'nalishi 4-kurs talabasi
Mutalova Mohinur*

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat byudjeti bilan bog'liq bo'lgan huquqiy va moliyaviy majburiyatlar g'aznachilik ijrosi tizimi doirasida o'rganiladi. Tadqiqotda byudjet qonunlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlar, mablag'larni o'zlashtirish, davlat xaridlari, audit va hisobot berish, daromadlarni yig'ish, xarajatlarni nazorat qilish, to'lovlarni qayta ishlash va moliyaviy hisobotlar o'rtasidagi murakkab munosabatlar o'rganiladi. Ushbu majburiyatlarni o'rganish orqali ushbu tadqiqot davlat mablag'laridan shaffoflik, hisobdorlik va maqbul foydalanishni ta'minlash uchun g'aznachilikni samarali ijro etish tizimining muhimligini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Budjet, g'azna yig'imi, moliya, auditor, byudjet ijrosi, davlat xaridlari, mexanizmlar

Kirish

Davlat budjetining samarali boshqarilishi mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. G'aznachilik ijrosi tizimi davlat budjetini boshqarishning zamonaviy vositasi bo'lib, mablag'larni shaffof taqsimlash, moliyaviy intizomni mustahkamlash va qonuniylikni ta'minlashga xizmat qiladi. Davlat budjetining g'azna ijrosini tatbiq etish hisobiga budjet tizimini yanada isloh qilish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda budjet mablag'larining maqsadli sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirish, barcha darajalardagi budjet daromadlari va xarajatlarini boshqarish samaradorligini oshirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining Moliya vazirligi Davlat budjetining g'azna ijrosini tatbiq etish va uslubiyoti boshqarmasi hamda mahalliy moliya organlarining g'aznachilik bo'linmalari negizida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi g'aznachiligini va uning hududiy bo'linmalarini moliya organlari bo'yicha belgilangan boshqaruv xodimlari soni doirasida tashkil etish to'g'risidagi taklifi qabul qilinsin¹.

Metodologiya

Maqola tayyorlashda quyidagi metodlar qo'llanildi:

1. Nazariy tadqiqot – g'aznachilik ijrosi tizimi bo'yicha xalqaro tajriba va O'zbekiston qonunchiligi tahlil qilindi.

2. Huquqiy hujjatlar sharhi – O‘zbekiston Respublikasining "Davlat budjeti to‘g‘risida"gi Qonuni va g‘aznachilik tizimiga oid normativ hujjatlar o‘rganildi.
3. Tahliliy usul – davlat budjetining moliyaviy va yuridik jihatlari o‘zaro bog‘liqligi amaliy misollarda ko‘rsatildi.

Tahlil va natijalar

Budjet tashkilotlarining tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan shartnomalari, shuningdek, Davlat budjeti hisobidan kapital qurilish buyurtmachilarining shartnomalari g‘aznachilik bo‘linmalarida majburiy ro‘yxatga olinadi. Bunda, budjet tashkilotlarining tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan budjet mablag‘lari hisobidan tuzadigan shartnomalarida qonunchilik hujjatlarida ko‘zda tutilgan holatlardan tashqari, belgilangan tartibda 15 foiz miqdorida oldindan to‘lov amalga oshirilishi ko‘zda tutiladi.

G‘aznachilik bo‘linmalari tomonidan budjet tashkilotlarining shartnomalari: budjetdan ajratiladigan mablag‘lar bo‘yicha — ro‘yxatdan o‘tkaziladi; vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralarning budjetdan tashqari jamg‘armalari mablag‘lari bo‘yicha — hisobga olinadi.

Budjet tashkilotlari tomonidan yuridik majburiyatlarning qabul qilinishi, ularning xarajatlar smetalarida Davlat budjeti xarajatlarning iqtisodiy tasnifining tegishli moddalari bo‘yicha ko‘zda tutilgan, ajratiladigan mablag‘lari hajmi doirasida amalga oshiriladi. Tovlar (ish, xizmat)lar to‘lovi bir nechta manbalar mablag‘i hisobidan amalga oshirilishi ko‘zda tutilgan hollarda, shartnomalarda majburiy ravishda ushbu manbalar bo‘yicha rekvizitlar va ular hisobidan to‘lanishi lozim bo‘lgan summalar alohida ko‘rsatiladiⁱⁱ.

Budjet tashkilotlari tomonidan ikkinchi taraf oldida moliyaviy majburiyatlar ularga yetkazib beriladigan tovar (ish, xizmat)lar uchun o‘tkazilishi lozimligini tasdiqlovchi hujjatlar, hisoblangan ish haqi va unga tenglashtirilgan xarajatlar bo‘yicha qarzdorlik asosida qabul qilinadi. Moliyaviy majburiyatlar, oldin tuzilgan shartnomalar — qabul qilingan yuridik majburiyatlar doirasida qabul qilinadi, ish haqi va unga tenglashtirilgan xarajatlar bo‘yicha moliyaviy majburiyatlar, shuningdek, davlat boji, yig‘imlar, badallar, majburiy to‘lovlar va shunga o‘xshash moliyaviy majburiyatlar bundan mustasno. Maxfiy xarajatlar bo‘yicha to‘lovlarni amalga oshirish uchun budjet tashkilotlari tomonidan g‘aznachilik bo‘linmalariga to‘lov hujjatlarini hisobvaraqq-faktura bilan birga taqdim qilinadiⁱⁱⁱ.

Bunda hisobvaraqq-faktura g‘aznachilik bo‘linmasi tomonidan yuridik majburiyatga muvofiqligiga tekshiriladi va budjet tashkilotiga qaytarib beriladi. Hisobvaraqq-fakturalardan nusxa olish va g‘aznachilik bo‘linmasida saqlash qat‘iyan man etiladi.

Bunda budjet tashkiloti tomonidan taqdim qilinadigan to‘lov hujjatlarining to‘lov maqsadida tegishli shaxsiy g‘azna hisobvaraqq raqami, tashkilot nomi, STIR,

budjet tasnifiga muvofiq xarajatlar moddasi, hamda yuridik va moliyaviy majburiyat sanasi va tartib raqami ko'rsatiladi. To'lovlar amalga oshirib bo'linganidan so'ng to'lov hujjatlarining birinchi va ikkinchi nusxalari g'aznachilik bo'linmalarining tegishli bo'limlarida saqlanadi. Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar bo'yicha mablag'lar xarajatlar smetasining tegishli moddasida nazarda tutilgan mablag'lar doirasida ularning tegishli banklardagi 23404, 23432, 23430, 23426 balans hisobvaraqlariga o'tkaziladi^{iv}.

Takliflar

1. G'aznachilik tizimini to'liq avtomatlashtirishni amalga oshirish.
2. Normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish orqali tizimda aniqlikni ta'minlash.
3. Moliyaviy va huquqiy savodxonlik bo'yicha treninglar o'tkazish.

Xulosa

Ushbu tezisda olib borilgan keng qamrovli tahlillar asosida bir nechta asosiy xulosalar paydo bo'ldi. Birinchidan, byudjet qonunlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlari davlat byudjetining huquqiy majburiyatlari uchun asos bo'lib, shaffoflik, hisobdorlik va fiskal qoidalarga rioya etilishini ta'minlaydi. Mablag'larni o'zlashtirish va davlat xaridlari resurslarni taqsimlash va adolatli raqobatni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Muvofiqlikni tekshirish va qonunbuzarliklarni aniqlash uchun audit va javobgarlik mexanizmlari muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, daromadlarni yig'ish, xarajatlarni nazorat qilish, to'lovlarni qayta ishlash va moliyaviy hisobotlar davlat byudjetining samarali ijro etilishiga hissa qo'shadigan asosiy komponentlardir. Davlat byudjetining g'aznachilik ijrosi tizimi doirasidagi huquqiy va moliyaviy majburiyatlari haqida qimmatli tushunchalar berilgan bo'lsa-da, bir qancha yo'nalishlar mavjud bo'lib, ular yanada chuqurroq o'rganishni taqozo etadi. Kelajakdagi tadqiqotlar turli mamlakatlardagi aniq byudjet qonunlari va qoidalarining samaradorligini hamda ularning shaffoflik va hisobdorlikka ta'sirini o'rganishga qaratilishi mumkin. Bundan tashqari, daromadlarni yig'ish, xarajatlarni nazorat qilish, to'lovlarni qayta ishlash va moliyaviy hisobotlar bo'yicha ilg'or tajribalarni chuqur o'rganish takomillashtirilgan tizim va jarayonlarni rivojlantirishga yordam berishi mumkin. Davlat byudjetining g'aznachilik ijrosi tizimi sharoitida yuridik va moliyaviy majburiyatlar budjet mablag'larining samarali boshqarilishi va iqtisodiy intizomning ta'minlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'zbekiston sharoitida ushbu tizimning takomillashtirilishi, huquqiy asoslarning mustahkamlanishi va raqamlashtirish jarayonlari budjet ijrosining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://lex.uz/acts/-1139941>
2. <https://lex.uz/docs/-1470791?ONDATE=08.08.2023%2000>

3. G'aznachilik I darslik. D. Po'latov, B. Nurmuxamedova. Toshkent: «Sano-standarb», 2014. 272 b. UO'K: 336.14 (075) KBK: 65.26
3. <https://lex.uz/docs/-3081018?ONDATE=01.01.2018%2000>

